
ÎNSEMNĂRI ȘI EX-LIBRISUL ARHIMANDRITULUI DOSOFTEI CRIHANĂ. STUDIU DE CAZ

Lăcrămioara Manea

Cuvinte-cheie: arhimandritul Dosoftei Crihană, ieromonah, însemnări, ștampile ex-libris, Sulina, carte românească veche, spațiul nord-dobrogean.

Preliminarii

În studiul *Istoria țării prin cei mici* (1921)¹ Nicolae Iorga sublinia importanța pentru scrierea istoriei a însemnărilor de pe documente și cărți manuscrise sau tipărite, ilustrând-o cu numeroase exemple, unele publicate de marele istoric însuși. Prin materialul de față ne alăturăm ideii cu privire la însemnătatea consemnărilor de pe filele cărților vechi, în speță la reconstituirea biografiei părintelui arhimandrit Dosoftei Crihană, mare slujitor al Bisericii și duhovnic vestit în spațiul nord-dobrogean.

Cărțile folosite la slujbe sau cele din biblioteca proprie i-au fost aproape în încercările din viața sa, consemnând personal pe filele volumelor numeroase evenimente cu caracter autobiografic, istoric, social sau cu privire la propria-i activitate. Unele exemplare, pe care le vom aduce în discuție, au circulat în spațiul nord-dobrogean și nu se mai păstrează în colecții tulcene. Ele se găsesc fie în colecțiile Mănăstirii Sfântul Pavel de la Muntele Athos, fie în patrimoniul bisericii „Sfinții Împărați” din Galați, unde a ajuns o mare parte din biblioteca arhimandritului. Alte exemplare cercetate de noi, editate sau inedite, se află în patrimoniul muzeului tulcean, la Mănăstirea Cocoș sau la biserica din localitatea C.A. Rosetti (jud. Tulcea). Pe lângă însemnările cu valoare informativă, unele volume poartă ștampila ex-libris a arhimandritului, asupra căreia vom reveni în acest studiu.

Până în prezent se cunosc puține aspecte cu privire la viața sau activitatea călugărului, preotului și duhovnicului Dosoftei Crihană în spațiul

nord-dobrogean, în ciuda faptului că numele său este strâns legat de istoria acestor locuri. Potrivit unor surse se știe că s-ar fi născut la 15 mai 1840 în comuna Cudalbi din județul Galați (la cca 55 km N de municipiul Galați), însă, în baza unor documente și a însemnărilor, vom emite ipoteza că anul nașterii sale nu este 1840. Necunoscut ne este și numele de botez al arhimandritului. Pe la 1860 era viețuitor al Mănăstirii Celic Dere (jud. Tulcea), pe seama căreia a fost hirotonit diacon și apoi ieromonah în 15 august 1864. A primit duhovnicia la 21 mai 1866. Aceste două date (a hirotonirii ca preot călugăr și a duhovniciei sale) sunt înscrise în *Statistica generală a clerului din Protoieria Tulcii la 3 mai 1880*, document cercetat în Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos Galați² și publicat recent de istoricul Laurențiu Mănăstireanu (Mănăstireanu 2015, 735, anexa nr. 3, 728-735). A slujit în vecinătate la Satu Nou-Deltă (azi comuna C.A. Rosetti), la biserica din Sulina și a fost ultimul egumen al Mănăstirii Taița³, între 18 februarie 1877 - 28 septembrie 1878, înainte de distrugerea acestui așezământ monahal de către cerchezi. În vreme ce-i păstorea pe părinții monahi ai Mănăstirii Taița, la 15 februarie 1878 a obținut rangul de arhimandrit. Data apare, de asemenea, în *Statistica* de la 3 mai 1880 mai sus amintită, la rubrica „Ranguri și duhovnicie”. Ulterior a fost numit paroh al vechii catedrale „Sfântul Nicolae” din orașul Sulina, unde a slujit până pe la 1910 (fig. 1). Spre sfârșitul vieții s-a retras la Galați, oraș în care Mihail Crihană, fratele său, a slujit ca preot la biserica „Sfinții Împărați”, locaș unde arhimandritul a donat o parte din biblioteca

² Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos Galați, dosar 1747/1879 apud Mănăstireanu 2015, 735.

³ Mănăstirea Taița din Munții Măcin a fost întemeiată în prima jumătate a secolului al XIX-lea, lângă satul Nifon (jud. Tulcea), de un grup de răzeși din satul Ciohorăni (Moldova). Existența sa a fost întreruptă brusc de atacurile cerchezilor. În 1879 mănăstirea a fost desființată oficial, iar biserica, rămasă sub jurisdicția parohiei Nifon, a fost demolată în anul 1915 (Mateescu 1973, 121-125; Topcean 2013, 32).

¹ Reprodus în N. Iorga, *Despre cronici și cronicari*, ed. îngrijită de Damaschin Mioc, București, 1988, p. 213-237.

1. Arhimandritul Dosoftei Crihană (reproducere după Postolache 2010, 9).

personală (Drăgoi 1990, 132). Dosoftei Crihană a decedat în 27 februarie 1920⁴ și a fost înhumat în cimitirul „Eternitatea” din Galați.

Cu ajutorul altor informații, dar mai ales prezentând o serie de însemnări și interpretându-le, considerăm că putem aduce noi aspecte cu privire la familia, viața și activitatea preotului și duhovnicului Dosoftei Crihană. Pentru o mai bună înțelegere, vom derula prezentarea noastră după cronologia însemnărilor și după înlănțuirea evenimentelor și a informațiilor din aceste consemnări după caz, iar nu după vechimea cărților aduse în discuție.

Ipoteze asupra anului nașterii arhimandritului Dosoftei Crihană

Până la descoperirea și publicarea actului de naștere⁵ al lui Dosoftei Crihană, în baza unor documente și a unei însemnări a arhimandritului emitem ipoteza că anul nașterii sale nu ar fi 1840, ci 1842 sau 1843.

Conform actului de naștere nr. 161/19.12.1891 al Mariei Mihăilescu, născută la 17 decembrie 1891 la Sulina ca fiica diaconului Radu Mihăilescu, îl avem consemnat drept „întâiul martor” la naște-

⁴ Arhiva Episcopiei Tulcii, Fond: Parohie Sulina, dosar 86, adresă Protoierie 92/15 mart. 1920 *apud* Mănăstireanu 2015, 708.

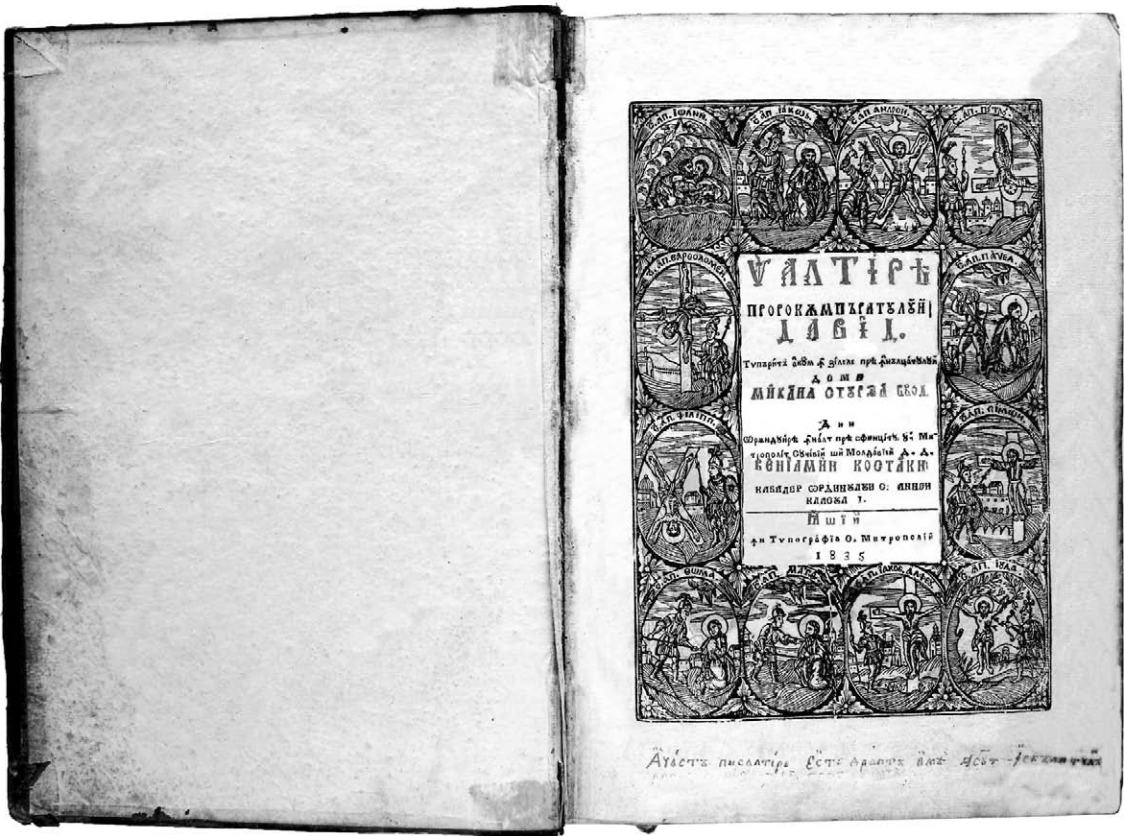
⁵ Cercetări viitoare în Registrele de stare civilă ale Primăriei Cudalbi pentru născuți, aflate în fondurile Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Galați ar putea scoate la lumină actul de naștere al arhimandritului Dosoftei.

rea copilei pe „arhim. Dosoftei Crihana, 49 ani” și pe funcționarul Ioan Theodorescu, ambii domiciliați în orașul Sulina⁶. Or, dacă la 1891 părintele Dosoftei avea 49 de ani, deducem că anul nașterii ar fi de fapt 1842.

De asemenea, tot pe când slujea la Sulina, Dosoftei nota pe pagina 132 a ***Psaltirii prooroc Împăratului David, Iași, 1835*** (BRM III, 49462, 1088), cu cerneală violetă și alfabet chirilic, următorul text: „*Să se știe de când am posedat ochelari / în vrăstă de 45 anii, pentru care am însă- / mnat spre știința. 1888 Iulie 15 / Dosofteiu Crihană arhimandrit, Sulina.*” (Manea 2013, 370). Dacă nu este o consemnare greșită a datei de la care Dosoftei ar fi început să poarte ochelari, în urma unui calcul simplu, însemnarea ne dă și ipoteza că s-ar fi născut în anul 1843. Această *Psaltire* se păstrează în colecțiile Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea și i-a aparținut arhimandritului, potrivit însemnării de posesor precum și ex-librisului pe care-l poartă. Prima consemnare pe filele sale de început, cu alfabet chirilic și cerneală neagră, datează din anul 1868, din care aflăm că: „*Această Psaltire este dr(e)aptă a mea. A su(p)t iscălitulu(i) / Iero[monah] Dosoftei și cine o va înstrăina / să fie îndatorat de a mă pomeni la Sfintele Liturghii / și rugăciuni și aceasta am însămnat. 1868, mai 25 / Dosoftei Ieromonah*” (Manea 2013, 369) (fig. 2-3). Așadar, în anul 1868, semna ca ieromonah, fără a preciza locul în care se găsea. Din punct de vedere cronologic, ultima însemnare făcută pe acest exemplar datează din anul 1919, fapt care demonstrează că părintele Dosoftei a păstrat această carte până spre sfârșitul vieții, dăruind-o apoi la biserica „Sfinții Împărați” din Galați (cf. ștampilei de pe p. I «România. Parohia Bisericei Sf-ții Împărați Galați»), iar din 1977 aflându-se în colecțiile muzeului tulcean. La 1919 arhimandritul a scris cu alfabet latin în partea inferioară a pag. 117: „*Să se știe de când a răposat Nasica [nășica?] / Predzvetera [prezbitera] Gulea Teodorescu și s-au în- / mormântat la Cotești am scris / spre aducerea aminte și pomenirea ei. / 1919 Ianuarie 26, Arhimandritul Dosoftei Crihană*”.

Un alt argument care ar susține anul de naștere 1843 este însăși *Statistica generală a clerului din Protoieria Tulcii* din 1880, în care la rubrica „Eta-te”, în dreptul arhimandritului Dosoftei Crihană, s-a consemnat cifra 37.

⁶ Actul de naștere de la Primăria Sulina, Reg. 48/1891, f. 83 *apud* Postolache 2010, 100.

2-3. Psaltirea prooroc Împăratului David, Iași, 1835 - Foaia de titlu și p. 132 cu însemnări (Institutul „Gavrila Simion”, Tulcea).

Foile *Psaltirii* ieșene de la 1835 cuprind și alte însemnări, care ne vorbesc despre evenimente triste cu privire la familia arhimandritului sau despre evenimente istorice locale, însemnări datate începând cu anul 1869. Până la prezentarea acestora, revenim asupra unor aspecte legate de activitatea tânărului monah în spațiul nord-dobrogean.

Activitatea timpurie a lui Dosoftei Crihană în zona Deltei Dunării

Potrivit unei notițe de sub portretul arhimandritului de la Mănăstirea Celic Dere, Dosoftei Crihană era, la 1860, viețuitor al acestei mănăstiri. Deși a slujit ca preot în localități învecinate precum un adevărat misionar, se poate spune că Dosoftei a fost unul dintre ultimii viețuitori ai Celicului⁷ ca așezământ monahal de călugări (Postolache 2010, 10).

Reconstituirea biografiei și a activității sale preoțești, după unele documente și după propriile însemnări de pe cărți vechi, poate părea lacunară și ambiguă uneori. Neclare în însemnări sunt și informațiile cu privire la rangul monahal, mai ales în cazul însemnărilor edite, necercetate de noi, foarte probabil datorită necunoașterii exacte a unor date sau a unei transcrieri defectuoase a consemnărilor.

Pe de altă parte, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, în lipsa preoților de mir, documentele arată că serviciile religioase din parohiile vacante puteau fi săvârșite de către diaconii și ieromonahii aduși de la mănăstiri. Renunțând la viața monahală, preoții călugări puteau fi numiți parohi ai bisericilor fără a pierde gradul sau duhovnicia.

Foarte de timpuriu, în anul 1861, părintele Dosoftei consemna pe filele unui *Evhologhion: adică Molitvenic bogat, Sibiu, 1833* (BRM II, 20727, 273) despre moartea tatălui său, fost preot în comuna natală: „*Să se știe de când a răposat tatăl meu Trandafir Crihană, preot de la Biserica Preacuvioasa Paraschiva din comuna Codalbi, județul Covurlui [Galați] la anul 1861 mai 4 zile și am însemnat spre aducere aminte ca tatăl al meu. 1861, mai 4 zile. Arhimandrit Dosoftei*

Krihană, Sulina” (Cioroiu, Mocanu 1978, 102). Dacă la 1861 se afla la Sulina, Dosoftei putea sluji la biserica veche din lemn cel mult ca diacon. În perioada 1866-1868, aproximativ pe locul vechii biserici, se va ridica la Sulina prima biserică ortodoxă, fosta catedrală, cu hramul „Sfântul Nicolae” și unde, mai târziu, va oficia slujbe Dosoftei Crihană. De aceea considerăm că arhimandritul a scris despre tristul eveniment survenit la 4 mai 1861 târziu, după anul 1881, când a fost numit paroh în orașul Sulina, semnându-se ca atare. Mai mult, *Molitvelnicul* i-a aparținut și l-a oferit bisericii „Sf. Împărați” din Galați, unde se păstrează, împreună cu alte exemplare.

În această perioadă avem însemnări și alte surse care spun că Dosoftei slujea în vecinătate la Satu Nou și Letea, două localități în Delta aflate la numai 3,5 km distanță una față de cealaltă. În ceea ce privește Satu Nou (azi com. C.A. Rosetti), așezare situată la cca 12 km de orașul Sulina, tradiția spune că după înființare (1856-1860) locuitorii au căutat un preot și l-au găsit „[...] în vrednicul și neuitatul Dosoftei Crihană sub al cărui îndemn și ajutor materialicește de mocanul gospodar Ioan Ghermede au ridicat mica bisericuță de lemn [...], păstorindu-i până la anul 1885”. Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” a fost construită între anii 1864-1866, iar pe la 1906 se afla în stare mediocră (Dumitrașcu 1996, 139). Inscricția „ACEASTA/ BISERICĂ/ FONDATĂ/ 1864 MAI 10”, găsită încrustată pe o bucată de lemn de prof. Doina Lelia Postolache, pare a fi pisană vechii biserici construită din lemn de stejar, având o singură navă alungită și o clopotniță pătrată înălțată deasupra pronaosului (Postolache 2004, 2; Mănăstireanu 2015, 708). Așadar, biserica de la C.A. Rosetti a fost ridicată de obște începând cu anul 1864, după îndemnul proaspătului ieromonah hirotonit în vara aceluiași an. În primăvara anului 1866, după finalizarea lucrărilor, Dosoftei Crihană vine ca preot de la Mănăstirea Celic în Satu Nou, unde va sluji până pe la 1885. Aceasta se confirmă prin propria însemnare a lui Crihană pe foile unui *Epitaf sau Prohodul Domnului, București, 1853* (BRM II, 20377, 253), volum aflat de asemenea în posesia bisericii din Galați. În însemnare se spune: „*Arh. Dosoftei Krihană: La 1866 Martie 17 am venit la Letea, Satu Nou*” (Cioroiu, Mocanu 1978, 102). Din nou ne exprimăm opinia precum că, nefind arhimandrit la 1866, Dosoftei a făcut această consemnare

⁷ După reintegrarea Dobrogei la 14 Noiembrie 1878 în pământul strămoșesc, Mănăstirea Celic Dere rămâne exclusiv de maici și este sprijinită de Episcopia Dunării de Jos prin înzestrarea cu o serie de noi construcții.

ceva mai târziu, probabil după desființarea Mănăstirii Taița (1879) când, arhimandrit fiind, s-a reîntors la Satu Nou. Faptul că în însemnare este menționat și satul actual Letea, ne arată că în acea perioadă Satu Nou depindea de Letea, aceasta din urmă fiind o așezare mai mare și care a ridicat biserică de zid începând cu anul 1896.

Acestea sunt susținute și de un steag din 1870, aflat în anul 2002 la biserica din C.A. Rosetti. Pe steag se poate citi următorul text cu caractere chirilice: „*Acest sfânt prapur sau [sic!] făcut prin străduința Sfinției sale Dosoftei Krihana i(e) roschimonah și s-au plătit de flăcăi din Satu Nou din Letea. Spre pomenire 1870 mai 28 Severin: V: zograf*” (Postolache 2010, 10). Deducem că la 1870 ieroschimonahul Dosoftei slujea în localitatea Satu Nou.

Alte însemnări de pe cărți datate în aceeași perioadă aduc noi informații cu privire la unul dintre frații Crihană, Petru sau Petrache. Pe un exemplar al ediției de cântări bisericești în limba neogreacă *Tameion Antologhias* (Constantinopol, 1834), găsit la Galați și publicat de Ludovic Cosma, apare scris: „*Eu, Petru T. Crihana, venit în satul Letea, 1866 mai*” (Cosma 1938, 7). Sosirea lui Petru Crihană în Letea are loc cam în aceeași vreme cu venirea ieromonahului Dosoftei la Satu Nou. Fiind la început un cătun de lipoveni, Letea devine treptat o așezare românească. Pe la 1866 exista aici biserica veche de lemn cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, o construcție mare, fără soclu, cu acoperiș simplu învelit cu tablă. Alături se va ridica între anii 1896-1904 biserica nouă, de zid, cu același hram (Mănăstireanu 2015, 667-668). Următoarea însemnare a arhimandritului ne lămurește asupra activității lui Petru Crihană, totodată consemnând și decesul acestuia. Astfel, pe pag. 5 nenumerotată din cele finale ale *Psaltirii* de la 1835, despre care am mai amintit, citim: „*Să se știe di(n) când au roposat fratile mieu Petrachi Crihană, / fostul dascal în Satul Nou din Letia sau Ortachioiu⁸, în / anul 1869, în luna lui februarie în 24 de zile la / zăce ceasurii turcești noa(p)tea. Și pentru aceasta am / însămn(a)t Dosoftei K. Ieroshimonah*” (Manea 2013, 369). Petrache Crihană a slujit ca dascăl la Letea în-

tre anii 1866-1869, afirmație întărită de însuși Dosoftei prin încercarea de a menționa, eronat însă, vechea denumire turcească a satului Letea - Nedilchioi, nu Ortachioi. Mulți ani mai târziu, pe pagina imediat următoare a *Psaltirii* păstrată în colecțiile I.C.E.M. „Gavrilă Simion” Tulcea, tot cu caractere chirilice, arhimandritul Dosoftei reflecta: „*Iscălitura Mântuitorului este aceasta / Theos, Theu, Tion Tavma (adică) / Dumnezeu, a Lui Dumnezeu [Fiul], Dumnezeiasca Minune. / 1882 Ianuarie 4 zile, arhim. Dosofteu Crihană*” (fig. 4).

Deși oficia slujbe la Satu Nou, pentru anul 1868 avem încă o însemnare incertă cu privire la prezența în Sulina și la rangul său monahal. Aceasta apare pe un **Anastasimataru bisericesc, Viena, 1823** (BRV III, 1183, 414-417) al ieromonahului Macarie, psalt și compozitor român, exemplar păstrat la „Sfinții Împărați” din Galați: „*Arhim. Dosoftei Krihană din Sulina 1868 sep. 24*” (Cioroiu, Mocanu 1978, 101).

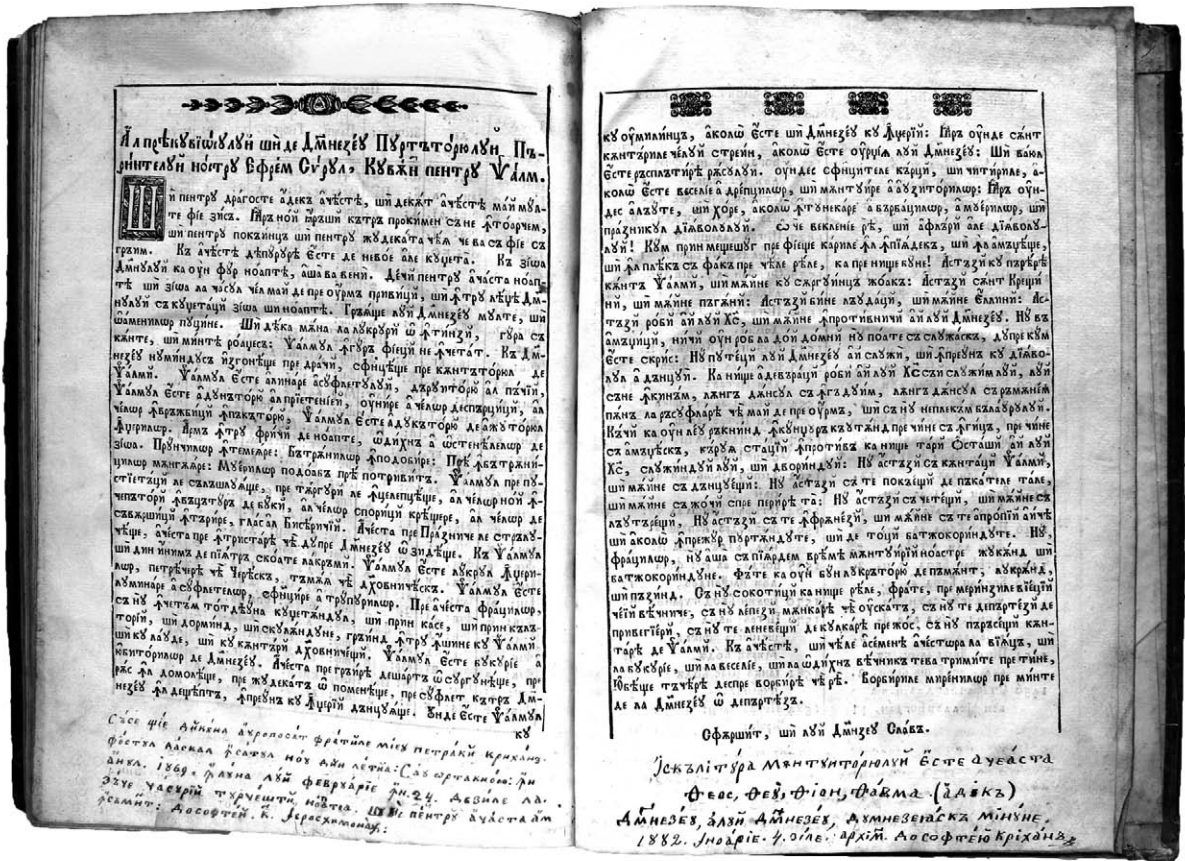
În intervalul februarie 1877 - septembrie 1878 Dosoftei s-a retras în mediul mănăstiresc la Taița, în calitate de stareț. După desființarea acestui așezământ, proaspătul arhimandrit a decis să iasă la slujire în lumea din afară și a revenit la Satu Nou. Aici, la biserica „Adormirea Maicii Domnului”, este atestat împreună cu monahul Isaiia la 3 mai 1880 în *Statistica generală a clerului din Protoieria Tulcii* (Mănăstireanu 2015, 735). Conform părintelui Eugen Drăgoi, un an mai târziu, la 28 mai 1881 a fost numit paroh la Sulina (Drăgoi 1990, 132). Însă, arhimandritul Dosoftei Crihană a continuat să slujească, în lipsa altui preot, și pentru enoriașii din Satu Nou. Mai mult, în 1883-1884 a înființat și a condus școala din Letea-Satu Nou. Abia în anul 1885 în localitate a venit preotul Ioan Ceico de la Chilia Veche (Mănăstireanu 2015, 709), iar Dosoftei a rămas la Sulina.

Alte consemnări cu caracter familial și istoric

Revenim asupra *Psaltirii* de la Iași (1835), care conține și însemnări cu privire la decesul mamei arhimandritului Dosoftei. În partea inferioară a paginii 76 (numerotată greșit 72), cu cerneală violet și caractere chirilice, la 1872 consemna următoarele: „*Să se știe de când au roposat maica mea Singl(i)tichia⁹ / schimon(a)hia la Monas-*

⁸ Considerăm că ieromonahul Dosoftei a dorit să precizeze vechea denumire de origine turcă a satului Letea, și anume Nedilchioi (< tc. *köy* „sat” și *Nedil*, numele unui pașă, guvernator al Deltei). Ortachioi este denumirea de origine turco-tătară a comunei de azi Horia, jud. Tulcea (Cizer 2012, 216-217).

⁹ Sfânta Cuv. Singlitchia se serbează în calendarul creștin ortodox pe 5 ianuarie, în Ajunul Botezului Domnului.

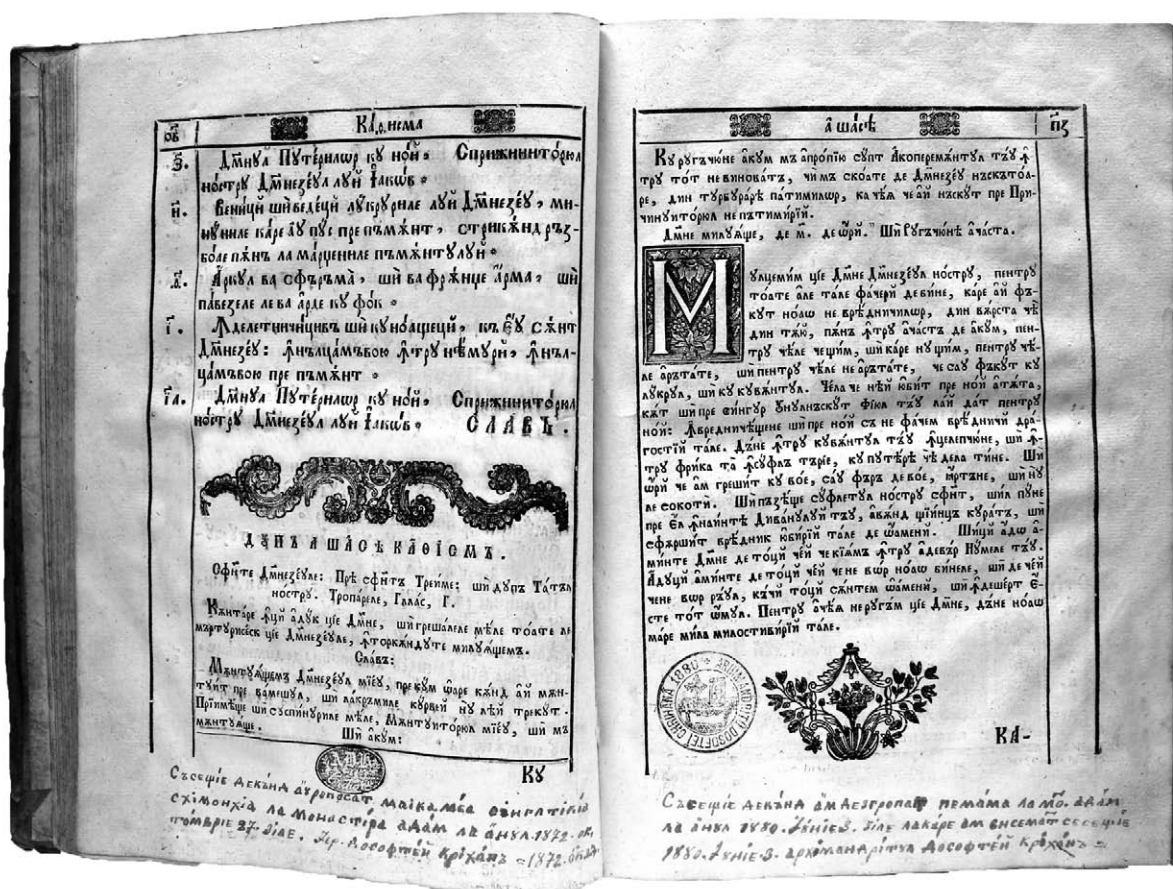
4. Psaltirea prooroc Împăratului David, Iași, 1835 - Însemnări din 1869 și 1882 (Institutul „Gavrila Simion”, Tulcea).

tirea Adam, la anul 1872 oc-/ tomvrie 27 zile. Ier[omonah] Dosoftei Crihană, 1872 oc. 27". Așadar, aflăm că mama sa a viețuit la Mănăstirea Adam din jud. Galați, o mănăstire de maici veche de peste trei secole, desființată de regimul comunist prin anii 1960-1962. De asemenea, precizăm că aceasta este ultima însemnare (din cele descoperite până acum și prezentate în acest studiu), cronologic vorbind, în care Dosoftei Crihană se iscălește ca ieromonah. Și cum această carte i-a fost aproape, legat de tristul eveniment amintit și conform rânduielilor creștine, arhimandritul avea să noteze aproape opt ani mai târziu pe pagina imediat următoare a volumului: „Să se știe de când am dezgropat pe mama la Mo(n). Adam / la anul 1880, Iunie 3 zile la care am însemnat se se știe/ 1880 Iunie 3 arhimandritul Dosoftei Crihană” (fig. 5).

Nici momentele istorice de la 1878 cu privire la Dobrogea nu l-au lăsat indiferent pe duhovnicul Dosoftei. El notează la 23 noiembrie 1878, pe fi-

lele aceleiași Psaltiri: „Să se știe de când au (in) trat România stăpânitoare în / Dobrogea umbra veleatul 1878 Noiembrie 23 de zile./ Și pentru aceasta am sămnat ca se se știe / pe veitorime. 1878 Noiembrie 23 de zile / Arhimandritul Dosoftei Crihană” (Manea 2013, 369-370). După ce a obținut rangul de arhimandrit la 15 februarie 1878, din cele cunoscute de noi aceasta este prima consemnare ca arhimandrit, după care au urmat multe altele.

În vara anului 2015, la Mănăstirea Cocoș (jud. Tulcea) am aflat un exemplar de carte veche românească ce provine din parohia Sulina și care i-a aparținut lui Dosoftei Crihană. Este vorba despre un **Aghiazmatar mic, Iași, 1823** (BRV III, 1173, 405-406), cu două foi nenumerotate și 184 pag. numerotate cu cifre arabe. Însemnările pe care le conține sunt inedite, cea de posesor fiind datată anul 1881, iar cealaltă aducându-ne informații prețioase cu privire la fratele cel mare, Mihail Crihană. În partea inferioară a primei pagini

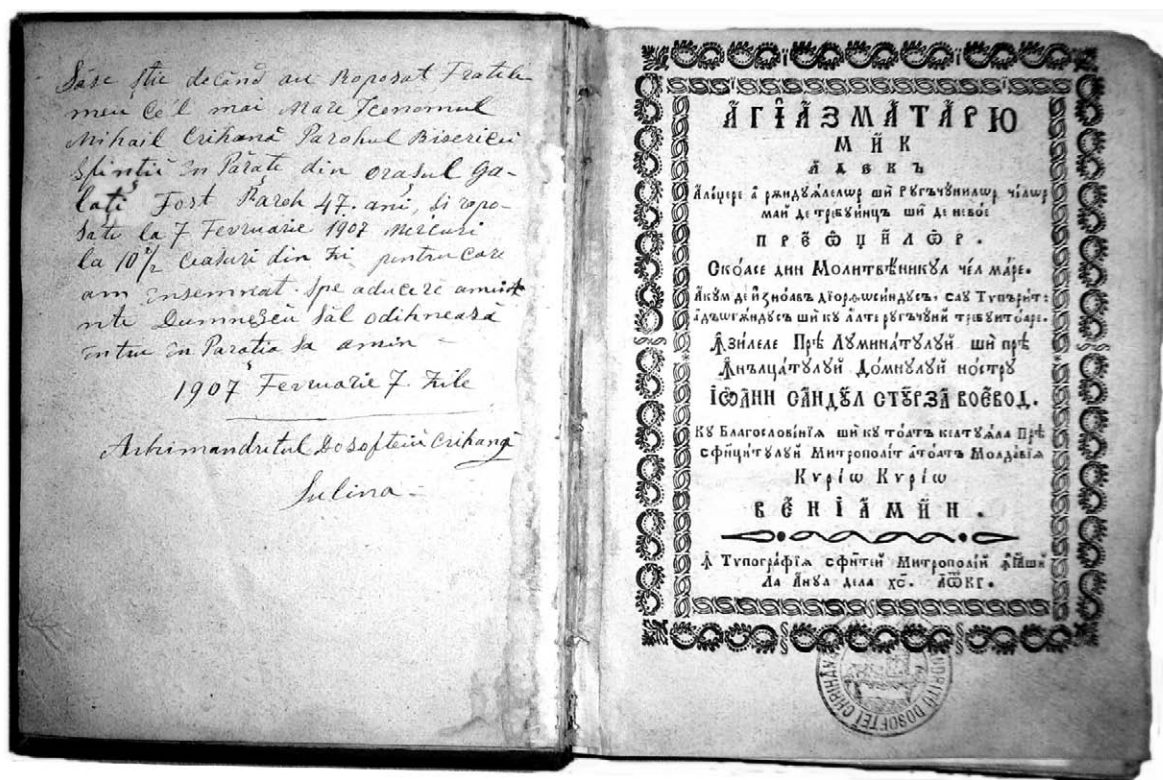

5. *Psaltirea prooroc Împăratului David*, Iași, 1835 - *Însemnări din 1872 și 1880* (Institutul „Gavrilă Simion”, Tulcea).

stă scris cu alfabet chirilic: „*Această carte este a mea a subsemnatului, 1881, / april 27, arhimandritul Dosoftei Crihană*”. Sesizăm că această consemnare din 27 aprilie 1881 nu este localizată, dar cu siguranță Dosoftei se afla încă la Satu Nou. Odată cu numirea sa ca preot la Sulina, arhimandritul a luat cu sine cărți de cult personale între care și *Aghiazmatarul* amintit. Pe filele acestuia, mai exact ante foaie titlu, a scris mulți ani mai târziu, cu alfabet latin, despre moartea fratelui său: „*Să se știe de când au roposat fratele / meu cel mai mare iconomul / Mihail Crihană Parohul Bisericeii / Sfinții Împărați din orașul Ga- / Iași, fost paroh 47 ani și ropo- / satu la 7 Fevruarie 1907 miercuri, / la 10½ ceasuri din zi pentru care / am însemnat spre aducere ami- / nte. Dumnezeu să-l odihnească / întru Împărăția Sa amin. / 1907 Fevruarie 7 zile / Arhimandritul Dosoftei Crihană / Sulina*” (fig. 6-7). Într-adevăr, în anul decesului parohului bisericii „Sfinții Împărați” din Galați, Mihail Crihană, arhimandritul Dosof-

tei era atestat ca preot în orașul Sulina. Pe de altă parte, deducem din cele consemnate că în momentul retragerii sale la Galați, după 1910, preotul Mihail nu mai era în viață. *Aghiazmatarul* a rămas la biserica din Sulina, iar în anii 1979-1980 a fost predat Mănăstirii Cocoș împreună cu alte volume din parohia Sulina. Alte cărți din propria bibliotecă am menționat că arhimandritul le-a donat personal bisericii din Galați, spre sfârșitul vieții.

În studiul de față aducem și o îndreptare la *Bibliografia românească veche (1508-1830)* asupra *Aghiazmatarului mic* (Iași, 1823). Conform BRV, această ediție are 2 foi nenum. și 176 pag. (BRV III, 405). În urma cercetării exemplarului de la Cocoș am constatat că ediția are de fapt [2] foi și 184 pag. La pag. 176 se sfârșește *Sinaxariul*, iar între p. 177-184 ediția conține *Rugăciuni de multe trebi*.

Din activitatea arhimandritului Dosoftei Crihană la Sulina

După ce anterior a mai slujit sau cel puțin a trecut prin orașul Sulina, la 28 mai 1881 Dosoftei a devenit paroh al bisericii ortodoxe „Sfântul Nicolae”, fosta catedrală a orașului¹⁰, ale cărei lucrări de construcție s-au finalizat în anul 1868, prin contribuția locuitorilor români și ruși. Biserica în formă de cruce, cu suprafața de 250 m² și ziduri din piatră și cărămidă, cu două turlle din lemn, a fost folosită deopotrivă de creștinii ortodocși români, greci și ruși (Bondar, Dima, Iacovici Lungu 2011, 238-239). Arhimandritul Dosoftei Crihană a slujit în această biserică numai în limba română, în ciuda conflictelor iscate în acest oraș între enoriașii de diferite naționalități. Documentele ne vorbesc despre acutizarea acestor conflicte mai ales în jurul anului 1891 când serviciul divin se oficia în limbile slavonă și română, rușii având preotul lor.

6-7. *Aghiazmatar mic*, Iași, 1823 - Însemnări din 1907 și 1881 (Mănăstirea Cocoș, Tulcea).

¹⁰ După revenirea Dobrogei la România (1878), fiind singura biserică din oraș în care se oficia cultul creștin ortodox în limba română, a fost declarată catedrală de către Episcopia Dunării de Jos. În anul 1982 a fost sfințită Catedrala ortodoxă „Sfinții Nicolae și Alexandru”, iar vechea biserică „Sfântul Nicolae” a fost scoasă din uz.

O serie de cărți cu semnătura sa atestă prezența la Sulina a părintelui arhimandrit, care s-a îngrijit atât de nevoia de cărți de cult pentru biserica „Sfântul Nicolae”, cât și de biblioteca personală. Mai mult, ca un adevărat patriot și bun creștin, din această perioadă va începe să facă danii de cărți altor biserici și chiar schiturilor românești de la Muntele Athos.

La scurtă vreme după numirea lui la Sulina, Dosoftei s-a îngrijit de cumpărarea unui **Triodion, ediția a 2-a, Neamț, 1847** (BRM IV, 69170, 613) pentru biserică. Achiziția a fost făcută din banii proprii, consemnând acest fapt pe carte la 25 iunie 1881, localizare Sulina. De asemenea, inedite sunt și alte șapte exemplare din ediția a 2-a a *Mineielor* de la Neamț, 1846, identificate în noiembrie 2015 la Mănăstirea Cocoș și care poartă semnătura arhimandritului. Este vorba despre: **Mineiul lunii lui Februarie, Neamț, 1846** (BRM III, 37122, 351); **Mineiul lunii lui Mai** (BRM III, 37125, 352); **Mineiul lunii lui Iunie** (BRM III, 37126, 352); **Mineiul lunii lui Iulie** (BRM III, 37127, 352); **Mineiul lunii lui Septembrie** (BRM III, 37129, 352); **Mineiul lunii lui Octombrie** (BRM III, 37130, 352); **Mineiul lunii lui Decembrie** (BRM III, 37132, 352). Volumele au fost cumpărate pentru biserica „Sfântul Nicolae” cu bani din „Casa comunală”, toate purtând aceeași însemnare datată 25 iunie 1882, scrisă cu alfabet chirilic în partea inferioară a primelor foi ale *Mineielor*: „Acest Minei este propriu al Bisericii / catedrale române din urbea Sulina plătit din / casa comunală, 1882, Iunie 25 arhim. D. Crihană”. Așadar, cărțile au fost cumpărate pentru folosul bisericii și au rămas la Sulina până în anul 1980 când au fost predate în custodie Mănăstirii Cocoș, aici concentrându-se cartea de patrimoniu din peste 60 de parohii tulcene din municipiu și județ.

La Muntele Athos se păstrează un exemplar din primul volum¹¹ al **Cuvintelor și învățăturilor Sfântului Efrem Syrul, Neamț, 1818** (BRV III, 991, 243-246), având următoarea însemnare de posesor a arhimandritului, din anul 1880: „Această carte ce se numește Efrem Syrul este drept a mea, a subiscălitului, și am însămnat Arhimandritul Dosofteiu Crihană. 1880, Aprilie 27”. Este cert că această lucrare i-a aparținut lui Dosoftei din perioada slujirii la Satu Nou. Cartea

¹¹ Al doilea volum s-a tipărit în anul 1819, iar cel de-al treilea în 1823, toate traduse de ieromonahii Isaac și Iosif de la Mănăstirea Neamț.

l-a însoțit în orașul Sulina, iar șase ani mai târziu o oferă ca danie schitului Lacu, conform celei de-a doua însemnări: „Această carte este dăruită de mine, subsemnatul, Sf. Biserici cu hramul Nașterea Maicii Domnului din Sf. Munte al Athonului, din schitul Lacului spre pomenire. 1886, feb. 16 zile, Sulina. Arhimandritul Dosofteiu Crihană” (Marinescu, Mischevca 2010, 54). Sunt des întâlnite pe foile cărților românești însemnări de danie către locașuri de cult, din partea înalților prelați sau ai altor slujitori ai bisericii.

O altă carte cu ștampila ex-libris a arhimandritului se află în posesia bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din localitatea C.A. Rosetti (fosta Satu Nou), de asemenea dăruită în anul 1897. Este vorba despre un **Tipic, București, 1893** (BRM IV, 68566, 577) pe ale cărui pagini citim consemnarea: „Acest Tipic este dăruit de subnumitu / bisericeii Adormirea Maicii Domnului din comuna / Satu Nou, Plasa Sulina, județul Tulcea, spre / amintirea mea. / 1897 Iulie 1, / arhimandritul Dosofteiu Krihana / Sulina” (Postolache 2010, 9).

În perioada 1881-1899 nu știm cu precizie cât a exercitat Dosoftei funcția de paroh al bisericii la Sulina. Însă, pentru anii 1899 - cca 1910 documentele și alte dovezi grăiesc despre rolul și activitatea lui Crihană în acest oraș. La 15 aprilie 1899 a fost numit paroh al bisericii „Sfântul Nicolae”, cu adresa chiriarii nr. 265/1899 (Constantinescu 1906, 12). Prof. Lelia Postolache a identificat în vechea biserică, în urmă cu câțiva ani, o icoană a Sfințelor Filoftea și Parascheva, pe spatele căreia este notat: „Plătită de parohul bisericii Sulina A. D. K. 1899” (Postolache 2010, 10).

La 1900, în lista-document *Parohiile urbane și rurale din Protoieria Tulcea în anul 1900*¹² arhimandritul Dosoftei Crihană este menționat ca paroh la „Sfântul Nicolae”, unde slujea împreună cu preotul supranumerar¹³ Ioan Gheorghiu și cu diaconul Gheorghe Guțu (Mănăstireanu 2015, 740). A ocupat funcția de paroh până la 1 octombrie 1905, dată la care este numit preot supranumerar și Ioan Gheorghiu preot paroh. Această modificare este confirmată de tabloul *Parohiilor urbane și rurale din Protoieria Tulcea în anul 1904*¹⁴,

¹² Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos Galați, dosar 1983/1901, Tablou statistic (1900) apud Mănăstireanu 2015, 738-750, anexa nr. 5.

¹³ În acea vreme preoții nescutiți de taxe erau socotiți supranumerari.

¹⁴ Cf. *Anuarului Statistic al României*, București, 1909, p. 451-477 apud Mănăstireanu 2015, 751-758, anexa nr. 6.

unde cei doi sunt menționați ca atare în rubrica „Preotul paroh și preotul supranumerar”. Data de 1 octombrie 1905 este înscrisă în dreptul ambilor preoți la rubrica „Numire”, conform tabelului amintit din 1909 (Mănăstireanu 2015, 752).

Un moment important din activitatea creștinească a arhimandritului Dosoftei a fost reținut în aprilie 1900, fiind chemat de la Sulina pentru săvârșirea slujbei de sfințire a satului Floriile (comuna Caraorman-Tulcea), sat înființat de prefectul Ioan Nenițescu (1897-1900). Părintele Dosoftei împreună cu preotul Constantin Ștefănescu din Caraorman și cu diaconul Gheorghe Guțu de la Sulina „[...] *au sfințit locurile pe care va crește și va înflori satul românesc Floriile și prin călduroase rugăciuni chiamă binecuvântarea lui Dumnezeu cel drept și puternic peste locuitorii întemeietori ai satului celui nou [...]*” (Postolache 2010, 10).

Și presa vremii a consemnat evenimente marcante ale urbei Sulina, în mijlocul cărora părintele Dosoftei a avut rolul său spiritual. Astfel, în *Gazeta Sulinei*, nr. 4 din 15 aprilie 1906, la rubrica „Informațiuni” se poate citi: „*Aniversarea zilei de 7 aprilie, a nașterii M.S. Regelui [Carol I] s-a serbat în localitate printr-un Te-Deum oficiat în Biserica Catedrală Sf. Neculai de către Sf.-sa Arhimandritul Dosoftei Crihană, în asistența autorităților civile și militare, a corpului Consular și un numeros public*”. În anul 2013, în vechea biserică¹⁵ a fost cercetat un pomelnic datat 1910, scris de arhimandritul Dosoftei Crihană, cu numele credincioșilor care au contribuit cu bani, de-a lungul anilor, pentru sfântul locaș: „*Manea, Maria, Zaharia, Maria, Alexie, Evdochia, Simion, Rusandra, Andrei, Sofronia, Ioan, Mihail, Luchian, Sava, Ioan, Teodor preotul, Ioanichie, Fanea, Mina shimonahul, Constantin preotul, Horitina prezvitera, Constantin, Elena, Achilina, Chiril, Teodosia, Andrian, Nedelcu, Clim, Dobrița, Georgia, Dumitru, Mihail și toți neamul lor*” (Manea, Ciocoiu, Costea 2013, 35).

După 1910 dovezile dispar, singura însemnare mai târzie a arhimandritului fiind cea din anul 1919 pe filele *Psaltirii* din 1835, despre care am amintit. Această carte a rămas o vreme în patrimoniul bisericii „Sfinții Împărați” din Galați. Se pare că acestei biserici i-a fost dăruită de către nepoți, după moartea lui Dosoftei survenită în anul 1920, o parte din biblioteca acestuia.

¹⁵Deși în prezent nu se slujește în vechea biserică „Sf. Nicolae”, prin grija preotului Măcăilă Marian arhiva, icoanele precum și alte bunuri ce au aparținut bisericii sunt păstrate cu dorința de a fi valorificate în viitor.

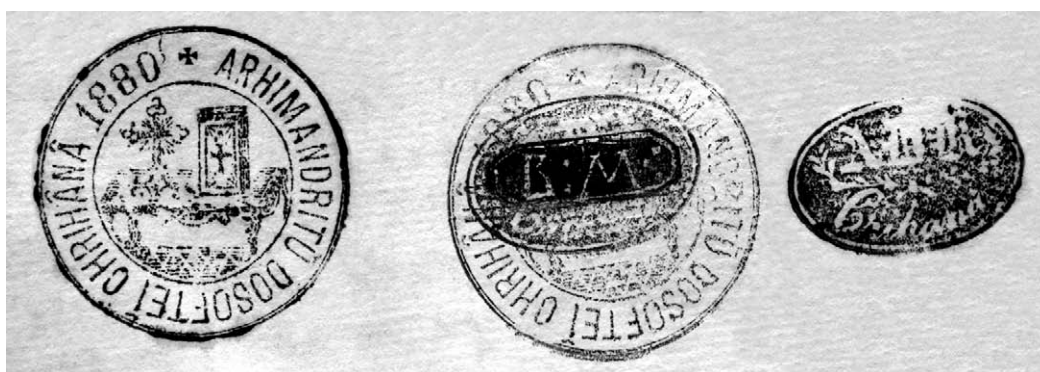
Ex-librisul arhimandritului Dosoftei Crihană

Pe lângă însemnările prețioase, trei dintre exemplarele la care am făcut referire în acest studiu poartă ștampila ex-libris a arhimandritului Dosoftei. Cea mai uzitată este ștampila rotundă, aplicată în tuș negru, cu textul «ARHIMANDRITU DOSOFTEI CHRIHANĂ 1880», iar în mijloc un desen stilizat reprezentând Sfânta Cruce și Sfânta Scriptură (fig. 8). Foarte probabil că în jurul anului 1880, pe când slujea în Satu Nou-Deltă, deținea o bibliotecă bogată, cărți de cult și de suflet valoroase pe care a simțit nevoia să le autentifice prin ex-libris. Cele trei cărți pe care regăsim această ștampilă sunt: *Aghiazmatar mic*, Iași, 1823 (cu ex-libris pe foaia de titlu, pe pagina 1 și pe ultima pagină), păstrat la Mănăstirea Coșoș; *Psaltirea prooroc Împăratului David*, Iași, 1835 (cu ex-libris pe paginile IV, X, 87), păstrată la I.C.E.M. „Gavrilă Simion” Tulcea; *Tipic*, București, 1893 (cu ex-libris pe pagina IX), păstrat la C.A. Rosetti – Biserica „Adormirea Maicii Domnului”.

8. Ștampila ex-libris «Arhimandritu Dosoftei Crihană 1880».

Interesante ni se par și alte variante de ex-libris ale arhimandritului, pe care le-am aflat numai pe foile *Psaltirii* de la Iași, chiar suprapuse, probabil încercări ulterioare anului 1880, din perioada când slujea la Sulina. Astfel vorbim de o ștampilă ovală, de mai mici dimensiuni, cu inițialele „A.D.K.” (Arhimandritul Dosoftei Crihană) și dedesubt numele „Crihană”. O altă variantă, simplă, este o formă de ex-libris cu indicația „B. M.” [Biblioteca mea], așa cum au procedat și alte personalități ale secolului al XIX-lea (fig. 9).

9. Alte ștampile ex-libris.

Concluzii

În acest studiu de caz au fost menționate 15 volume de cărți românești imprimate în intervalul 1818-1893, care poartă însemnări ale ieromonahului și apoi arhimandritului Dosoftei Crihană cu privire la familia, activitatea, istoria locală sau circulația acestor exemplare, unele inedite.

O parte din cărți au fost personale, din propria-i bibliotecă, altele au aparținut parohiei Sulina în care părintele Dosoftei a slujit aproape treizeci de ani. Dintre acestea, 3 exemplare sunt cărți românești vechi imprimate în anii 1818 și 1823, iar 12 sunt cărți românești tipărite după 1830, respectiv în anii 1833, 1835, 1846, 1847, 1853 și 1893. Ca producție, arhimandritul Dosoftei Crihană a avut în posesie cărți de cult imprimate în toate cele trei provincii românești, în centre tipografice precum Iași, Neamț, București și Sibiu. Cele mai multe (11) provin din tipografiile moldave, dar amintit și o tipăritură vieneză (*Anastasimatarium bisericesc*, 1823), fapt care atestă aria de circula-

ție a cărților spre Dobrogea pe de o parte, necesitatea și interesul clerului și al românilor dobrogeni pentru acestea pe de altă parte. În prezent, volumele se păstrează în colecții tulcene laice și religioase, în Galați la biserica „Sfinții Împărați” și la Muntele Athos.

De asemenea, conchidem că arhimandritul Dosoftei Crihană a scris cu caractere chirilice până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, așa cum s-a întâmplat în Dobrogea în general. Din toate însemnările, numai cele din anii 1907 și 1919 au fost scrise cu alfabet latin. În provincia aflată sub stăpânire otomană până la 1878 cei știutori de carte au folosit nestingheriți alfabetul chirilic, la care nu au renunțat brusc nici după revenirea Dobrogei în granițele statului român, mai ales în scrierile neoficiale.

Nu în ultimul rând, reconstituirea bibliotecii acestui mare slujitor al bisericii din spațiul nord-dobrogean poate fi o provocare pentru toți cei interesați.

Bibliografie

- Bondar, Dima, Iacovici Lungu 2011:** C. Bondar, V. Dima, E. Iacovici Lungu, Sulina: monografie, vol. II (București 2011).
- BRM II, III, IV:** Bibliografia românească modernă (1831-1918) (București 1986, 1989, 1996).
- BRV III:** I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, Bibliografia românească veche (1508-1830) (București 1936).
- Cioroiu, Mocanu 1978:** C. Cioroiu, A. Mocanu, Cartea românească în Dobrogea înainte de 1877 (Constanța 1978).
- Cizer 2012:** L.D. Cizer, Toponimia județului Tulcea. Considerații sincronice și diacronice (Iași 2012).
- Constantinescu 1906:** Diac. A. Constantinescu, Monografia Sfintei Episcopii a Dunărei de Jos (București 1906).
- Cosma 1938:** L. Cosma, Cărțile și revistele bisericii „Sfinții Împărați” după vechime (1776-1938) cu toate datele noi, însemnările de pe ea (Galați 1938).
- Drăgoi 1990:** Pr. E. Drăgoi, Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos (1864-1989) (Galați 1990).
- Dumitrașcu 1996:** Ghe. Dumitrașcu, Localități, biserici și mănăstiri românești în Dobrogea până la 1878 (Constanța 1996).

- Iorga 1988:** N. Iorga, *Despre cronici și cronicari*, ed. îngrijită de Damaschin Mioc (București 1988).
- Manea 2013:** L. Manea, *Circulația cărții vechi românești (manuscrisă și tipărită) în spațiul nord-dobrogean* (Brăila 2013).
- Manea, Ciocoiu, Costea 2013:** L. Manea, M. Ciocoiu, I. Costea, *Europolis. Destinul unui oraș - titlul unui roman* (Brăila 2013).
- Marinescu, Mischevca 2010:** Fl. Marinescu, V. Mischevca, *Cărțile românești din Biblioteca Mănăstirii Athonite Sfântul Pavel* (Atena 2010).
- Mateescu 1973:** T. Mateescu, *Un așezământ monahal moldovenesc în Dobrogea - Mănăstirea Taița*. Mitropolia Moldovei și Sucevei XLIX/1-2, 1973, 121-125.
- Mănăstireanu 2015:** L. Mănăstireanu, *Viață religioasă în nordul Dobrogei (1878-1918)* (Cluj-Napoca 2015).
- Postolache 2004:** D.L. Postolache, *Biserica „Adormirea Maicii Domnului” - C.A. Rosetti*. Cuvânt Bun II/15, mart. 2004, 1-2.
- Postolache 2010:** L. Postolache, *Memorie și cunoaștere locală. Însemnări pe cărți de cult din județul Tulcea* (Tulcea 2010).
- Topcean 2013:** Monahia I. Topcean, *O candelă de veghe: mănăstirea Celic Dere*. Monografie (Sibiu 2013).

Notes and the ex-libris of Archimandrite Dosoftei Crihană. Case study

Keywords: Archimandrite Dosoftei Crihană, hieromonk, notes, ex-libris, Sulina, old Romanian book, Northern Dobrudja area.

Abstract: In this paper we emphasize the importance of the notes made on old books in the writing of historical works and biographies. This case study refers to Archimandrite Dosoftei Crihană (born in 1842 or 1843 [1840?], Cudalbi Village, Galați County – died in 1920, Galați), a great servant of the church and well-known confessor in the Northern Dobrudja area. Around 1860 he was the inhabitant of the Celic Dere Monastery (Tulcea County) and was ordained a hieromonk in 1864. He also served near Satu Nou-Delta (today C.A. Rosetti Village), at Sulina and was the last abbot of Taița Monastery in 1877-1878. Later, he was sent as parish priest to the old Saint Nicholas Cathedral in Sulina, where he served until 1910.

Books from the library of Archimandrite were with him in his trials of life and on their pages he personally noted numerous events of autobiographical, historical, and social nature or referring to his own activity. Thus, in the *Prayer-book* of 1833 published in Sibiu he noted his father's death in 1861, and in the *Psalms* printed in Iasi in 1835 he wrote about the death of his mother and one of his brothers. Some copies were in circulation in the Northern Dobrudja area and not kept in the collections of Tulcea, while others are in the Tulcea museum collections, at the Cocoș Monastery or in the church of C.A. Rosetti Village. Besides the informative notes, some books have inscriptions with the name of the owner and the ex-libris of the Archimandrite.

List of illustrations:

1. Archimandrite Dosoftei Crihană (reproduction of Postolache 2010, 9).
- 2-3. The *Psalter of the Prophet and King David*, Iași, 1835 - Title page and page 132 with notes (Gavrilă Simion Eco-Museum Research Institute Tulcea).
4. The *Psalter of the Prophet and King David*, Iași, 1835 - Notes on 1869 and 1882 (Gavrilă Simion Eco-Museum Research Institute Tulcea).
5. The *Psalter of the Prophet and King David*, Iași, 1835 - Notes on 1872 and 1880 (Gavrilă Simion Eco-Museum Research Institute Tulcea).
- 6-7. *The Service of the Small Blessing of Water*, Iași, 1823 - Notes on 1907 and 1881 (Cocoș Monastery, Tulcea).
8. The ex-libris «Archimandrite Dosoftei Chrihană 1880».
9. Other ex-librises.

Заметки и экслибрис архимандрита Досифея Криханэ: Предметное исследование

Ключевые слова: архимандрит Досифей Криханэ, иеромонах, заметки, экслибрис, Сулина, старая румынская книга, Северная Добруджа.

Резюме: В данной работе подчеркивается важность помет в старых книгах для написания исторических работ или биографий. Данное исследование посвящено архимандриту Досифею Криханэ (р. 1842 или 1843 (1840?) г., с. Кудалби жудеца Галац – ум. 1920 г., Галац), великого служителя церкви и известного в Северной Добрудже духовника. В 1860 г. он был насельником монастыря Челик-Дере (жудец Тулча), рукопо-

ложен в иеромонашеский сан в 1864 году. Служил возле Сату-Ноу-де-Делтэ (сегодня село К.А. Розетти), в Сулине и являлся последним игуменом монастыря Таица в 1877-1878 гг. Позже был назначен приходским священником в старый собор Св. Николая в Сулине, где служил до 1910 г.

Книги из библиотеки архимандрита были с ним в его жизненных испытаниях, и на их страницах он лично отмечал многочисленные события автобиографического, исторического, общественного характера или относительно своей деятельности. Так, в *Молитвеннике* 1833 года, изданном в Сибиу, он отметил год смерти своего отца - 1861, а в *Псалтири*, отпечатанной в Яссах в 1835 году, написал о смерти матери и одного из братьев. Некоторые экземпляры находились в обращении на пространстве Северной Добруджи и не сохранились в коллекциях Тулчи, другие же находятся в музейных фондах Тулчи, в монастыре Кокеш или в церкви села К.А. Розетти. Помимо помет, имеющих информативную ценность, в некоторых книгах есть надписи с именем владельца и проставленный печатью экслибрис архимандрита.

Список иллюстраций:

1. Архимандрит Досифей Криханэ (репродукция из книги Постолаке 2010, 9).
- 2-3. *Псалтирь пророка и царя Давида*, Яссы, 1835 г. – Титульный лист и с. 132 с пометами (Институт эко-музейных исследований им. Гаврилэ Симиона, Тулча).
4. *Псалтирь пророка и царя Давида*, Яссы, 1835 г. – Пометы 1869 и 1882 годов (Институт эко-музейных исследований им. Гаврилэ Симиона, Тулча).
5. *Псалтирь пророка и царя Давида*, Яссы, 1835 г. – Пометы 1872 и 1880 гг. (Институт эко-музейных исследований им. Гаврилэ Симиона, Тулча).
- 6-7. *Последование малого освящения воды*, Яссы, 1823 г. – Пометы 1907 и 1881 гг. (Монастырь Кокеш, Тулча).
8. Экслибрис «Архимандрит Досифей Криханэ 1880».
9. Другие экслибрисы.

21.03.2016

Dr. Lăcrămioara Manea, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, str. Progresului, nr. 32, 820009 Tulcea, România, e-mail: lacramanea@yahoo.com

